

28η Οκτωβρίου 1940: Το «Όχι» του λαού και το καθεστώς του Μεταξά

Με αφορμή την σημερινή επέτειο, αναδημοσιεύουμε ένα παλαιότερο άρθρο του Π. Λίλλη, από την “Εργατική Αριστερά” (22/10/2013).

του Παναγιώτη Λίλλη

Γιατί κάθε χρονιά τόση επιμονή των φασιστών και των αστικών δυνάμεων, όλων των αποχρώσεων, για τον Ι.Μεταξά και την επέτειο του Όχι; Τι ήταν τελικά ο Μεταξάς; Ήταν ο μεγάλος πατριώτης ηγέτης που οδήγησε όλο το έθνος στις κρίσιμες στιγμές του 1940;

Το καθεστώς της 4ης Αυγούστου 1936

Όταν ο Μεταξάς κατέλαβε την εξουσία με πραξικόπημα και διέλυσε την κοινοβουλευτική δημοκρατία, ήταν ήδη πρωθυπουργός με τη στήριξη των δύο μεγάλων αστικών κομμάτων της εποχής –το κόμμα των Φιλελευθέρων (βενιζελικοί) και των Λαϊκών (μοναρχικοί)– όπως και του βασιλιά Παύλου.

Ο τελευταίος είχε επανέλθει στην εξουσία με το νόθο δημοψήφισμα του 1934. Και ενώ η βουλή έκανε καλοκαιρινές διακοπές μακράς διάρκειας, στις 5 Αυγούστου θα ξεκινούσε μια μεγάλη γενική απεργία, σε μια συγκυρία που σηματοδοτούνταν ήδη από το ξέσπασμα του ισπανικού εμφυλίου πολέμου.

Το προληπτικό πραξικόπημα του Μεταξά στις 4 Αυγούστου επιβλήθηκε για να τσακίσει το εργατικό κίνημα καταρχήν και, στα χρόνια που ακολούθησαν, παρέλυσε με συστηματική καταστολή τη δράση της Αριστεράς και ιδιαίτερα του ΚΚΕ.

Το καθεστώς που εγκαθιδρύθηκε από το πραξικόπημα της 4ης Αυγούστου δεν απείχε καθόλου απ’ τις σκέψεις και τις επιθυμίες των φιλελεύθερων-δημοκρατών αντιπάλων του Μεταξά.

Πίστη στη μοναρχία, σαν το βασικό κέντρο εξουσίας, αλλά και μια φασιστική ή έστω μια δικτατορική κυβέρνηση για να «θεραπεύσει την κρίση», όπως υποστήριζε η κεντρώα εφημερίδα «Ελεύθερο Βήμα».

Ο Βενιζέλος είχε ξεκαθαρίσει με το παρελθόν του και, λίγο πριν πεθάνει (1936), είχε γίνει οπαδός της μοναρχίας, ενώ ο Πλαστήρας, ο στρατιωτικός ηγέτης των βενιζελικών, ήταν ήδη από καιρό γνωστός ως θαυμαστής του Μουσολίνι. Ο δε Πάγκαλος ζητούσε για εθνικούς λόγους μια κυβέρνηση φιλογερμανική, για να καταλήξει στα χρόνια της κατοχής δοσίλογος.

Η υπόλοιπη ηγεσία των βενιζελικών διακρινόταν όπως πάντα για τη «σωφροσύνη» και όχι για το θάρρος της και η υποταγή στο καθεστώς ήταν περισσότερο από δεδομένη.

Μόνο ο Π.Τσαλδάρης, ο ηγέτης του Λαϊκών, και μια μικρή μερίδα γύρω του αντιτάσσονταν στα δικτατορικά σχέδια του Μεταξά, αλλά ο θάνατός του το Μάη του 1936 αποτέλειωσε και την τελευταία πιθανότητα μιας οποιασδήποτε αστικής δημοκρατικής αντιπολίτευσης.

Έτσι κι αλλιώς, οι επιχειρηματικοί όμιλοι και ο μεγάλος αστικός Τύπος υποδέχτηκαν θετικά απ' την αρχή τη μεταξική δικτατορία.

Καταστολή

Το καθεστώς, βαδίζοντας το δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1930, τσάκισε τη μαζική αντίσταση από τα κάτω και κατόρθωσε να εκμηδενίσει το ΚΚΕ οργανωτικά. Το τελευταίο «άπαρτο κάστρο» ήταν οι 2.000 πολιτικοί κρατούμενοι που δεν είχαν υπογράψει καμία δήλωση μετανοίας και παρέμεναν αλύγιστοι...

Ο Μεταξάς, με αυτό τον τρόπο, αναδείχτηκε ηγέτης της άρχουσας τάξης. Ήταν ένας ηγέτης που αντιστοιχούσε στη μικροψυχία και τον καιροσκοπισμό της, σε μια εποχή που την έζωναν οι φόβοι του κομμουνισμού και η απειλή του πολέμου.

Ο Γ.Βλάχος, εκδότης της «Καθημερινής», είχε αμφισβητήσει τον

πατριωτισμό και τη γενναιότητα του Μεταξά, που την ώρα της μικρασιατικής καταστροφής παζάρευε την πρωθυπουργία. Τον Αύγουστο του 1922 έγραφε: «...Αλλά η Ελλάς... αν δεν είχε εργασίαν, θα έπαιρνε την σκούπαν και θα του έλεγε εκεί... Φύγε απ' εδώ, Άνθρωπε μικρέ, που περίμενες να κατασκευάσης πρωθυπουργικόν φράκο από τα ράκη. Φύγε από εδώ, ανυπότακτε στρατιώτα των αναγκών μου, αυτόκλητε κηδεμόνα της ατυχίας μου, τέκνον άχρηστον, άνθρωπε μηδέν...». Η αστική τάξη όμως δεν είχε κάποιον καλύτερο.

Ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, που ξέσπασε το 1939, δεν ήταν διαφορετικός στα κίνητρα και στους σκοπούς του από τον προηγούμενο. Οι ανακατατάξεις ισχύος και ο ανταγωνισμός των μεγάλων δυνάμεων δεν αντιστοιχούσαν πια στις παλιές ισορροπίες του 1919.

Η ναζιστική Γερμανία ασφυκτιούσε στα στενά της όρια και διεκδικούσε σαν ζωτικό της χώρο ολόκληρη την Ευρώπη. Οι παλιές αυτοκρατορικές δυνάμεις, Αγγλία και Γαλλία, οι νικήτριες του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου, εγγυούνταν το παλιό status quo. Οι ΗΠΑ ήθελαν να επιβεβαιώσουν την παγκόσμια ηγεμονία τους όχι μόνο οικονομικά, αλλά και στρατιωτικά. Μόνο ένας πόλεμος μπορούσε να δώσει λύση στις αγεφύρωτες ιμπεριαλιστικές αντιθέσεις και η έκρηξή του ήταν αναπόφευκτη.

Σ' αυτό το παζλ των ανταγωνισμών ο ρόλος της φασιστικής Ιταλίας, σαν ιμπεριαλιστικής δύναμης, ήταν από την αρχή περιφερειακός και τα αυτοκρατορικά της όνειρα είχαν κέντρο την κυριαρχία στη Μεσόγειο. Η κατάκτηση της Ελλάδας, συμμάχου της Αγγλίας στην περιοχή, ήταν η προϋπόθεση για τις φιλοδοξίες της.

Για το μοναρχικό καθεστώς και τη λεγόμενη «εθνική κυβέρνηση» δεν υπήρξε ποτέ ζήτημα διλήμματος το αν θα ήταν μαζί με τις δυνάμεις του Άξονα (Γερμανία, Ιταλία, Ιαπωνία) ή με το λεγόμενο αντιφασιστικό μπλοκ (ΗΠΑ, Αγγλία, Γαλλία, Ρωσία). Η επιλογή ήταν από την αρχή ξεκάθαρη.

Ακόμη και ο Μεταξάς, που φαντασιωνόταν τον εαυτό του σαν έναν έλληνα Χίτλερ, ούτε καν σκέφτηκε ότι μπορούσε να παρακάμψει τα πραγματικά συμφέροντα και τις δεσμεύσεις της τάξης του. Όταν ο πρέσβης της Ιταλίας του επέδωσε το τελεσίγραφο, κράτησε μια στάση που αργότερα μεταπλάστηκε απ' τον Τύπο της εποχής στο περιβόητο Όχι.

Αιτίες

Δύο μέρες αργότερα (30 Οκτωβρίου 1940), ο Μεταξάς αποκάλυψε (ανακοίνωσις του Πρωθυπουργού Ι.Μεταξά προς τους ιδιοκτήτας και αρχισυντάκτας του Αθηναϊκού τύπου εις το Γενικόν Στρατηγείον) τις πραγματικές δυνάμεις που επέδωσαν την εντολή στον κυβερνήτη και αυτός την εκφώνησε στον ιταλό πρέσβη. Ήταν η συνταύτιση της ελληνικής άρχουσας τάξης με τα συμφέροντα της Αγγλίας και ο φόβος του ελληνικού λαού: «...Φυσικά δεν ήτο δύσκολον να προβλέψη κανείς ότι εις μίαν τοιαύτην περίπτωσιν –αν έλεγε Ναί αντί για Όχι– οι Άγγλοι θα έκοβαν και αυτοί τα πόδια της Ελλάδος. Και με το δίκαιόν των... Αλλά τότε ο Ελληνικός λαός δικαίως θα ετάσσετο εναντίον της κυβερνήσεως... το Έθνος ουδέποτε θα συνεχώρει εις τον Βασιλέα και την Εθνικήν Κυβέρνησιν της 4ης Αυγούστου τοιαύτην πολιτικήν... Διότι είναι η πολιτική του συνταυτισμού της Ελλάδος με την τύχην της δυνάμεως, δια την οποίαν η θάλασσα είναι ανέκαθεν, όπως και διά την Ελλάδα, όχι το εμπόδιον που χωρίζει, αλλά η υγρά λεωφόρος που συνδέει... Δια την Ελλάδα η Αγγλία είναι η φυσική φίλη και επανειλημμένως εδείχθη προστάτρια, ενίοτε δε η μόνη προστάτρια».

Οι πόλεμοι, όπως και οι επαναστάσεις, είναι οι πιο σημαντικές τομές στη ζωή των λαών. Είναι το πέρασμα από μια παλιά εποχή στην καινούργια μέσα από μια μετάβαση χαοτική, αιματηρή, συγκλονιστική. Η εμπειρία του πολέμου συλλογική, μαζική και ακραία, είναι εντελώς διαφορετική από την καθημερινότητα της ειρηνικής ζωής.

Ακριβώς αυτή η εμπειρία των μαζών στο μέτωπο δημιούργησε ένα βαθύ και αγεφύρωτο χάσμα ανάμεσα στο καθεστώς και τους απλούς φαντάρους. Όσο ο πόλεμος συνεχιζόταν και περνούσε ο καιρός, το

ερώτημα γιατί δεν έχουμε νικήσει ακόμη, ενώ νικάμε στα πεδία των μαχών, γινόταν όλο και πιο πιεστικό και διαβρωτικό. Η αρχική απορία, μαζί με το αιματηρό αδιέξοδο στο μέτωπο, έστρεψαν τα βλέμματα όλων προ το Γενικό Επιτελείο. Η αίσθηση της εγκατάλειψης και οι υποψίες για προδοσία είχαν αρχίσει να κυριεύουν τους εφένδρους. Ο Μεταξάς πρόλαβε να πεθάνει, πριν οι υποψίες γίνουν πραγματικότητα.

Ο ιταλικός στρατός εξαπέλυσε την τελευταία του επίθεση στο μέτωπο το Μάρτη του 1941. Ήταν η λεγόμενη εαρινή επίθεση που κατέληξε σε πλήρη αποτυχία, με χιλιάδες νεκρούς και από τις δύο πλευρές. Ο πόλεμος είχε πάψει από καιρό να είναι μια ιπποτική περιπέτεια για τη δόξα. Στις 6 του Απρίλη επιτέθηκε στην Ελλάδα ο γερμανικός στρατός.

Αλλά ενώ η αντίσταση συνεχιζόταν, μια δράκα ανώτερων αξιωματικών, με επικεφαλής τον στρατηγό Τσολάκογλου, υπέγραψε τη συνθηκολόγηση του στρατού στις 20 Απρίλη. Ήταν ένα παράπτωμα που σε καιρό πολέμου θεωρείται εσχάτη προδοσία και τιμωρείται κατευθείαν με εκτελεστικό απόσπασμα ... Ο ίδιος ο τσολάκογλου, λίγες μέρες μετά, ορκίστηκε σαν ο πρώτος δοσίλογος πρωθυπουργός της χώρας.

Την ίδια ώρα, ο βασιλιάς Παύλος εγκατέλειπε τη χώρα σαν λιποτάκτης, καταφεύγοντας στο Κάιρο. Έτσι η άρχουσα τάξη της χώρας διασπάστηκε ανάμεσα στους γερμανόφιλους συμβιβασμένους και τους αγγλόφιλους λιποτάκτες.

Το κενό που άφησαν οι δύο αστικές κλίκες ήρθε να καλύψει η ίδρυση του ΕΑΜ, που ήταν η απάντηση των λαϊκών μαζών στην προδοσία και την κατοχή. Ήταν η «εθνική ηγεσία» των νέων καιρών από την πλευρά των από κάτω... και αυτή τη φορά ήταν πραγματική.

(στη φωτό: Ο Μεταξάς υποδέχεται στην Αθήνα τον Γιόζεφ Γκέμπελς στις 20 Σεπτέμβρη 1936)